

Л. М. Ільч

Ендогенні та екзогенні детермінанти структурних трансформацій ринку праці на сучасному етапі його розвитку

Розглянуто теоретичні аспекти аналізу трансформацій ринку праці. Досліджено взаємовплив чинників зовнішнього та внутрішнього порядку, які зумовлюють структурні трансформації ринку праці, та запропоновано заходи щодо запобігання їхнім негативним проявам.

Ключові слова: ринок праці, індустріальна та постіндустріальна економіка, структурна трансформація, детермінанти структурних трансформацій.

Постановка проблеми. Розвиток економіки супроводжується постійними змінами її структури. Ці зміни наочно простежуються у співвідношеннях та характері взаємозв'язків між основними секторами економіки – сільським господарством, промисловістю та сферою послуг, а також міським та сільським, державним і приватним, орієнтованим на експорт або на внутрішнє споживання її сегментами. Сучасна економіка України переважно зорієнтована на сировинні галузі та розвиток сфери послуг при одночасному скороченні переробного виробництва в умовах технологічної багатокладності та руйнації науково-промислового комплексу країни. Серйозною перешкодою на шляху до забезпечення сталого соціально-економічного розвитку є територіальна неузгодженість у розміщенні виробничих, людських та інвестиційних ресурсів тощо. Тому інтереси економічної науки сьогодення спрямовані на дослідження природи трансформаційних процесів економіки та ринку праці у тому числі, визначення підсистем та чинників, що їх зумовлюють, і оцінку перспектив забезпечення сталого соціально-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні основи трансформаційних процесів ринку праці є предметом дослідження багатьох сучасних фахівців як нашої країни, так і ближнього зарубіжжя. Зокрема, ці питання знайшли відображення в роботах О. Амоші, С. Бандура, В. Базилевича, В. Брича, С. Вовканича, В. Гейця, В. Герасимчука, І. Гнибіденка, Н. Гражевської, І. Гуськової, М. Долішнього, С. Дукарта, Т. Дюльманової, А. Колота, І. Кондрашової, Г. Купалової, Е. Лібанової, Л. Лісогор, В. Мандибури, О. Макарової, С. Мокичева, В. Новикова, О. Новикової, В. Онікієнка, Н. Павловської, І. Петрової, В. Слепцової, А. Чухна та ін. Узагальнюючи підсумки сучасних теоретичних розвідок у сфері транзитології¹, можна дійти висновку, що найменш досліджуваними лишаються питання вивчення взаємовпливу чинників зовнішнього та внутрішнього порядку, які зумовлюють трансформації ринку праці. Визначення детермінант структурних трансформацій сучасного ринку праці сприятиме розробці системи заходів державної соціально-економічної політики щодо мінімізації їх негативних проявів.

© Л. М. Ільч, 2013.

¹ Транзитологія – теорія економічної трансформації.

Метою публікації є дослідження екзогенних та ендогенних детермінант структурних трансформацій ринку праці та визначення заходів щодо запобігання негативним проявам структурних трансформацій ринку праці.

Виклад основного матеріалу. Ринок праці як підсистема економіки перебуває у стані безперервного розвитку, під час якого відбувається трансформація одних його компонентів у інші з поступовою руйнацією складових, що не вписуються у схему його функціонування, та формування нових інститутів, здатних підтримувати стійкість оновленої моделі ринку праці. Таким чином, структурна трансформація ринку праці є формою його розвитку, яка охоплює всі соціально-економічні передумови його функціонування і характеризується як постійними переходами від стійкого стану до нестійкого й навпаки, так і перетвореннями елементів його структури та взаємозв'язків у єдності.

Структурна трансформація ринку праці, як правило, розглядається у контексті структурних перетворень економіки загалом. Процеси перманентних перетворень ринку праці відбуваються відповідно до логіки його розвитку під впливом дії чинників, здатних видозмінювати його структурні елементи. Якщо сприймати трансформацію ринку праці як прогресивне перетворення його структури, то необхідно чітко розуміти, що є детермінантою цих змін, коли вона зароджується і який характер дії має. Усвідомлене розуміння характеру й дії детермінанти трансформації ринку праці дозволить спрогнозувати посттрансформаційні ефекти та розробити механізми пом'якшення можливих негативних проявів цих трансформацій. Оскільки структурні трансформації ринку праці тісно пов'язані з загальноцивілізаційними трансформаціями усієї сукупності суспільних відносин, то цілком природним є поділ чинників, що їх зумовлюють, на екзогенні (детермінанти впливу зовнішнього середовища) та ендогенні (детермінанти впливу внутрішнього середовища, які формуються й коригуються на локальному рівні). Ендогенні та екзогенні детермінанти структурних трансформацій визначають характер та динаміку розвитку як соціально-економічної системи в цілому, так і ринку праці зокрема. Серед основних детермінант варто визначити екологічні, демографічні, соціально-економічні, науково-технологічні та політичні.

Екологічні детермінанти більшість науковців вважають чинниками прямої дії зі зростаючим негативним впливом на розвиток людських ресурсів, а отже й на структурні трансформації ринку праці. Вони визначаються природно-кліматичними умовами та станом навколишнього середовища, в тому числі забрудненістю територій, рівнем екологічної безпеки населення, екологічною культурою, активністю природоохоронної діяльності в регіоні тощо. Погіршення здоров'я населення, низька тривалість життя, несприятливі умови відтворення людських ресурсів на фоні прогресуючого старіння нації, а також відтоку кадрів за кордон гальмують розвиток людських ресурсів та стримують прогресивні трансформації зайнятості.

Сучасна екосистема є результатом нищівної експлуатації природних ресурсів. Зміна технологічних укладів та структурна трансформація ринку праці відбувалась поряд із поступовим становленням економічних і соціальних систем природоспоживання. Світовий досвід переконливо

свідчить, що розвинені країни намагаються винести шкідливі виробництва за свої межі, активно використовуючи при цьому природні та людські ресурси країн, що розвиваються. У свою чергу, відсутність економічного потенціалу для зростання останніх сприяє поглибленню експлуатації природних ресурсів цих територій, що, зрештою, обертається погіршенням їх екологічної ситуації та негативними проявами у відтворенні трудового потенціалу цих країн.

Кожен новий технологічний уклад істотно розширював межі виробничих можливостей суспільства. Одночасно відбувалися великі зміни в організації виробництва, що сприяли підвищенню ефективності використання його основних факторів – праці та капіталу. Сьогодні все помітнішими стають ознаки шостого і сьомого технологічних укладів, до галузей яких належать: біотехнології; аерокосмічна промисловість; нанотехнології; оптоелектроніка; системи штучного інтелекту; мікроелектроніка; фотоніка; мікросистемна механіка; інформаційні супермагістралі; програмне забезпечення і засоби імітації; молекулярна електроніка; системи управління персоналом та створення нових технологій, зокрема «холодного термоядерного синтезу», що має докорінно змінити енергетичний потенціал земної цивілізації [1]. Серед головних наслідків такого переформатування економіки слід виділити посилення контролю за зменшенням шкідливих впливів на навколишнє середовище, зміни природного матеріалу економічної діяльності та антропогенних параметрів середовища людського відтворення. Процес становлення нового технологічного укладу сприяє прискоренню розвитку економіки, впливає на її пропорції, стимулює поєднання розширення виробництва зі зростанням споживання, забезпечує розвиток промисловості відповідним розвитком інфраструктури та нових типів послуг.

Загалом зміна технологічного укладу формує новий комплекс умов, що визначають характер суспільних відносин, спосіб життя, а також форми взаємовідносин суб'єктів господарської діяльності у напрямі природокористування. Не останньою чергою процеси трансформації пов'язані з оновленням принципів продукування суспільних благ, оскільки з кожною стадією технологічного укладу підвищується запит до інтелектуальних і творчих потенцій людини, рівня її загального і професійного розвитку, багатосторонності знань, а також наявності адаптаційних здібностей [2, с. 93].

Урахування екологічних детермінант, які поступово сприяють зміні технологічних укладів, дасть змогу своєчасно виявити трансформації ринку праці, зокрема зміни соціальної структури суспільства, змісту, характеру та результативності праці тощо. Виділення та врахування екологічних чинників є необхідною передумовою обґрунтування основних пріоритетів розвитку ринку праці та зайнятості населення, які спрямовані на підвищення безпеки життєдіяльності населення.

Демографічні чинники є важливою передумовою забезпечення розвитку ринку праці. Серед основних показників демографічних детермінант структурних трансформацій ринку праці виділяють показники народжуваності та смертності населення, природного й механічного приросту, коефіцієнт відтворення населення, середню тривалість життя тощо. Ці показники справляють двоїтий вплив на структурні

трансформації ринку праці. Так, глобальний «демографічний вибух»² другої половини ХХ ст. зумовив зростання людських ресурсів, сприяв нарощенню їх якісних характеристик, збільшенню попиту на кінцевий продукт та досягненню рекордних темпів приросту ВВП³ за всю історію людства [3]. З іншого боку, він посилив соціальну напругу на ринку праці, загострив проблеми зайнятості, міграції населення, міжнаціональні та соціальні суперечності. Подальше стрімке скорочення приросту населення до кінця ХХ ст. спричинило нові проблеми в зайнятості. Високі темпи зростання населення внаслідок зниження рівнів смертності, особливо дитячої, зазвичай сприяють вищим темпам зростання робочої сили, збільшенню частки молоді у робочій силі й навпаки.

Україна входить до п'ятірки країн світу з найвищими показниками природного скорочення населення [4], а криза демографічної ситуації в країні вже тривалий час характеризується не лише депопуляцією, а й погіршенням якісних параметрів населення, зокрема здоров'я.

Рівень загальної захворюваності в Україні – один із найвищих серед країн не лише Західної Європи, а й усього пострадянського простору. На рівень захворюваності впливає множина соціально-економічних, гігієнічних та екологічних чинників, що, своєю чергою, залежать від сукупності природних умов та статусу території. За даними експертів ВООЗ, здоров'я населення, або так зване популяційне здоров'я, у середньому на 50–52% залежить від економічної забезпеченості та способу життя людей, на 20–22% – від спадковості, на 7–12% – від рівня медичного обслуговування та на 18–20% – від стану навколишнього середовища. Є й інші експертні оцінки, за якими 40–50% причин захворюваності зумовлені станом навколишнього середовища [5, с. 3]. Таким чином, розв'язання проблеми лежить у площині не лише соціально-економічної політики уряду, а й екологічної безпеки в цілому.

Через затяжну депопуляцію Україна зазнала не лише кількісних втрат населення, а й суттєвої деформації його соціально-демографічної структури. Рівень старіння населення характеризує нашу країну як одну з «найстаріших», де частка населення віком 60 років і старше перевищує 20% (на 01.01.2013 р. – 21,3%). Одним із найнебезпечніших наслідків такої ситуації є поступове звуження відтворювальної бази людських ресурсів, що негативно позначиться у майбутньому на можливостях забезпечення сталого соціально-економічного розвитку.

За прогнозами експертів, уже у найближчі п'ятнадцять років абсолютна і відносна чисельність перспективних з позиції формування людських ресурсів контингентів населення (осіб допрацездатного і працездатного віку) значно скоротиться. Особливо цей процес прискориться у 2015–2020 рр. унаслідок виходу в цей період за межі працездатного віку найбільш численних поколінь [2, с. 158].

На сьогодні Україна є найбільшою країною – постачальником робочої сили в Європі. Наші громадяни працюють і в західноєвропейських країнах, і в країнах – членах Євросоюзу, і на теренах СНД, і навіть за океаном.

² Чисельність населення планети за 50 років збільшилася в 2,4 разу (з 2528,0 млн. осіб у 1950 р. до 6076,7 млн. у 2000 р. (у 2009 р. – 6764,1 млн. осіб).

³ У 1951–1973 рр. середньорічні темпи приросту ВВП становили 2,92% (середньорічне економічне зростання світової економіки в 1990–2008 рр. склало 3,5%). .

Згідно з даними спеціального загальнонаціонального обстеження з питань трудових міграцій в Україні⁴, впродовж 2005 – першої половини 2008 рр. за кордоном працювали 1,5 млн. мешканців, або 5,1% населення України [6, с. 5]. Однак це обстеження не охопило окремих контингентів мігрантів, зокрема трудових мігрантів пенсійного віку, а також осіб, які виїхали працювати за кордон до 2005 р. і з того часу не поверталися в Україну, тому загальна кількість українських заробітчани експертами оцінюється у 2,1 млн. осіб.

Соціально-економічні чинники. На структурні трансформації ринку праці найбільше впливає специфіка структурних диспропорцій економіки. Тому одним із підходів до аналізу перших є дослідження динаміки часток у загальному виробництві трьох її основних секторів (сільського господарства, промисловості та послуг) та динаміки частки зайнятих у них. Зі зростанням доходів населення попит на продукти харчування зменшується порівняно з попитом на продукцію промислового виробництва, що пояснюється біологічною природою обмеженості потреби людей у харчуванні, тоді як потреби у промислових товарах ширші та не визначаються певними межами. Продуктивність праці в сільському господарстві підвищується значно більшими темпами, оскільки чисельність зайнятих у ньому постійно зменшується. Водночас зростає зайнятість населення у промисловості та збільшується частка промисловості у ВВП. Такі структурні зрушення характерні для періоду індустріалізації.

У майбутньому поступове зростання доходів населення стане причиною ще однієї кількісної зміни структури споживчого попиту: попит на послуги збільшується швидше за попит на промислові товари. Водночас продуктивність праці у сфері послуг зростає значно меншими темпами, ніж у промисловості або сільському господарстві, оскільки людські ресурси цього сектора економіки складніше замінити капіталом. Унаслідок цього відбувається зростання частки зайнятих у сфері послуг за рахунок скорочення частки зайнятих у промисловості та сільському господарстві. Відносно повільне підвищення продуктивності праці у сфері послуг зумовлює подорожчання послуг порівняно з товарами, виробленими у сільському господарстві чи промисловості. Збільшенням об'єму виробництва у сфері послуг та цін на них пояснюється швидке зростання частки послуг у ВВП. У кінцевому підсумку сфера послуг стає домінуючою в економіці, що характерно для постіндустріального розвитку економіки.

Процес постіндустріалізації розвинених країн світу вплинув на структуру глобальної економіки. Так, якщо у 1980-х рр. послуги склали приблизно половину сукупного світового обсягу виробництва, то у 1996 р. їхня частка становила дві третини світового ВВП. Постіндустріальна економіка супроводжується зростанням попиту на висококваліфіковану робочу силу, необхідністю збільшення інвестицій у освіту, накопиченням якісних характеристик людських ресурсів.

Економіка України наразі характеризується постіндустріалізаційним вектором розвитку суспільства. Впродовж останніх років спостерігалось суттєве збільшення зайнятості у сфері послуг – майже вдвічі за період 1990–2012 рр. (без урахування неформально зайнятих). Розвиток сфери послуг

³ На момент підготовки публікації підсумки другого спеціального загальнонаціонального обстеження з питань трудової міграції в Україні 2012 р. ще не були оприлюднені.

України, як і інших країн постсоціалістичного простору, відбувається швидко, незважаючи на економічні кризи та падіння доходів. Така ситуація частково пояснюється як реакцією ринкової економіки на штучне гальмування розвитку цієї сфери у період централізованого планування, так і природною необхідністю розвитку інфраструктурних галузей (торгівлі, фінансів, комунальної сфери, ділових послуг, транспорту тощо).

Водночас певне занепокоєння викликають структурні зрушення в індустріальній зайнятості за технологічними підсекторами. Її скорочення відбувалося переважно за рахунок високотехнологічних видів діяльності. Суттєво зменшилася чисельність працівників на підприємствах, що виробляють машини та устаткування, електричне, електронне й оптичне устаткування. У низькотехнологічних видах промислової діяльності зниження зайнятості було неістотним, причому металургія залишається практично єдиною промисловою галуззю, в якій чисельність працівників збереглася практично незмінною [7, с. 182-183]. Структурні трансформації економіки супроводжуються інституційними перетвореннями у ході яких, перш за все, відбувається створення як державних, так і ринкових інститутів, здатних до генерації та поширення інновацій. Структурна політика тісно пов'язана з науково-технічною та інноваційною політикою, що дозволяє вчасно долати відставання у техніко-технологічній базі та організації виробництва.

У сучасній системі міжнародного поділу праці розвинені країни генерують нові знання, технології, виробляють матеріали, впроваджують нові форми організації та управління, а країни, що розвиваються, постачають їм усі необхідні ресурси, й людські у тому числі. Головними суб'єктами сучасних економік виступають транснаціональні корпорації та інші інтеграційні об'єднання, які отримують наддоходи з нееквівалентного обміну, стримуючи розвиток країн, що розвиваються. Глобалізація економіки сьогодні сягнула таких масштабів, що негативні структурні трансформації економіки однієї країни можуть зумовити ланцюгову реакцію та обернутися глобальною економічною кризою.

Зовнішньоторговельна лібералізація також впливає на економічне зростання та структурні трансформації ринку праці. Експортні галузі економіки мають певні переваги порівняно з іншими галузями, яким доводиться відстоювати свої позиції на внутрішньому ринку, конкуруючи з імпортними потоками благ. За оцінками експертів, переважна частина найманих працівників розвинених країн та великий сегмент зайнятих у країнах, що розвиваються, працюють у галузях, які не беруть участі у міжнародному поділі праці. Так, у зоні ОЕСР близько 70% робочих місць зосереджені у сфері послуг; переважна частина зайнятих у країнах, що розвиваються, працюють у сільському господарстві, яке також не достатньо інтегроване у світову економіку. Зовнішньоторговельна лібералізація є додатковим стимулом для розвитку імпортозаміщуючих підприємств. Водночас значних структурних трансформацій ринку праці внаслідок дії цього чинника очікувати в найближчій перспективі не варто.

Лібералізація торгівлі та зміна обсягів імпорتنних потоків впливають на трансформації ринку праці лише в короткостроковому періоді. У довгостроковому вони визначатимуться макроекономічними чинниками, такими як: демографічна структура робочої сили; ступінь гнучкості

заробітної плати; конкуренція між окремими групами товарів або товарних ринків; щедрість системи соціального забезпечення. У випадку скорочення імпорتنих тарифів ціни цієї групи товарів на внутрішньому ринку знижуються. Якщо країна застосовує фіксований валютний курс, а система формування заробітної плати не гнучка, то відбувається збільшення притоку імпорتنих товарів при одночасному зменшенні експорту. Погіршення торгового балансу призводить до зниження доходу та скорочення зайнятості. У свою чергу, зниження витрат на робочу силу збільшує прибутковість бізнесу, що дозволяє залучати нових працівників [8, с. 9].

Таким чином, стандартна економічна теорія припускає існування негативного ефекту лібералізації зовнішньої політики лише в короткостроковому періоді. Водночас з метою запобігання серйозному погіршенню ситуації на ринку праці вона визнає важливість гнучкості заробітної плати як одного з головних чинників уникнення негативних проявів структурних трансформацій у зайнятості.

Науково-технологічні чинники. Структурним трансформаціям як економіки, так і ринку праці сприяє прискорення науково-технічного прогресу та інформатизація економіки. З появою нових штучних матеріалів, розвитком електронної промисловості й обчислювальної техніки змінюються технології видобутку, переробки та виробництва, зростає частка інформаційних ресурсів у загальній структурі зайнятості (людські ресурси вищої та найвищої кваліфікації), з'являються нові альтернативні форми зайнятості.

Досвід розвинених країн світу демонструє, що технологічні новації сприяють скороченню робочих місць у малопродуктивних та низькодоходних секторах економіки (наприклад, у сільському господарстві) та створенню нових робочих місць у сферах послуг і високих технологій. Упровадження інформаційних технологій дозволяє підвищити продуктивність праці, посилити інноваційну складову виробництва і, як наслідок, веде до покращання життя у країнах, що націлені на розвиток інформаційного сектора. Інформаційні технології здатні забезпечити компаніям конкурентні переваги за рахунок аутсорсингу, коли підприємство залучає висококваліфіковану робочу силу з інших країн світу, здійснюючи управління операційним процесом зі штаб-квартири.

Вищий технологічний та інформаційний рівень пов'язаний з нижчим рівнем безробіття. Відбувається перерозподіл людських ресурсів із малопродуктивних видів економічної діяльності у більш продуктивні, де створюються сприятливіші умови праці. Яскравим прикладом є зміни у сільськогосподарському виробництві розвинених країн світу, де чисельність зайнятих у сільському господарстві у 1990-х рр. скоротилась у 2–3 рази при одночасному зростанні кількості робочих місць у технологічних секторах економіки. В умовах пожвавлення міжнародної конкуренції виграють країни, що озброєні висококваліфікованою робочою силою. Так, розвиток інформаційних технологій у США у 1994–1996 рр. дозволив створити 8 млн. нових робочих місць, коли більшість європейських країн переживали безробіття. Нові інформаційні технології зрушили попит на робочу силу з промислового виробництва до сектору бізнес-послуг. Нові моделі виробництва засновані на висококваліфікованих вміннях і навичках,

таких як дизайн, дослідження та розробки. Більшість послуг при цьому виконуються на умовах субконтракту на базі горизонтальної інтеграції.

Розвиток інформаційного сектора веде до збільшення кількості робочих місць у ньому за рахунок країн, що розвиваються. Це відбувається завдяки тому, що інформаційні технології дозволяють цим країнам долучитися до принципово нового міжнародного розподілу праці. Прикладом є Індія та Китай, які сьогодні є найважливішими експортерами продукції сектору інформаційних технологій на світовий ринок та основними отримувачами прямих іноземних інвестицій на підтримку цього сектора. У 2002 р. обсяг ІТ-сектору Індії становив 12 млрд. дол. США, у 2012 р. ця галузь виросла до 100 млрд. дол. США. Розвиток ІТ-сектору забезпечує Індії 25% експорту і 7% ВВП [9]. Інформаційні технології є домінантними в економіках цих країн завдяки низькому рівню заробітних плат та знанню мов, насамперед англійської. Свідченням цьому є оцінки експертів, за якими індустрія ІТ у Китаї буде щорічно зростати на 8%, тоді як світовий показник вкладення інвестицій у розвиток інформаційних технологій збільшується всього на 3% за рік. Китайські компанії планують інвестувати 117, 8 млрд. дол. США у розвиток ІТ у 2013 р., збільшивши інвестиції до 172,4 млрд. дол. США у 2016 р. [10].

Україна, за винятком поодиноких прикладів, практично не представлена на світових ринках високотехнологічної продукції, де її частка оцінюється на рівні 0,1%. Нова технологічна хвиля на основі нано- і біотехнологій, динамічний розвиток світового ринку високотехнологічних товарів і послуг відкривають перед нашою державою нові можливості для технологічного прориву, окреслюють нові виклики. Щоб розширити свою частку на світовому ринку високих технологій, український експорт цієї продукції має щорічно збільшуватися на 15–20% і вийти на рубежі 2020 р. на рівень близько 0,3–0,5% світового ринку [2, с. 96].

Політичні чинники. Структурні трансформації ринку праці тісно пов'язані з екологічними, демографічними та соціально-економічними процесами, водночас суттєво залежать від політики держави у всіх напрямках суспільного життя. До політичних детермінант структурних трансформацій ринку праці належать: глобальне регулювання функціонування ринку праці; його інституційне забезпечення; нормотворча підтримка міжнародних інтеграційних процесів; взаємодія законодавчої і виконавчої гілок влади; фінансова, кредитна, податкова, антимонопольна, зовнішньоекономічна та соціальна політики держави тощо.

Незважаючи на опосередкований характер впливу перерахованих елементів на особливості економічної поведінки суб'єктів соціально-трудових відносин, від своєчасності та повноти їхнього застосування залежать структурні трансформації ринку праці. Так, у роки економічної перебудови формальний підхід до визначення мінімального розміру оплати праці, яка не кореспондувалася з прожитковим мінімумом, призвів до того, що значна частина населення опинилася за межею бідності.

Відомо, що як внутрішня, так і зовнішня політика будується з урахуванням інтересів національної економіки. Її зворотний вплив на економіку проявляється в тому, що, з одного боку, стабільність політичної ситуації безпосередньо впливає на соціально-економічний розвиток, роблячи країну привабливою для інвестицій, а з іншого – політична нестабільність

призводить до відтоку капіталу, поширення негативних трансформацій на ринку праці (зокрема, загострення суперечностей у соціально-трудовах відносинах, зростання безробіття, неповної та неформальної зайнятості тощо). Досі є дискусійним питання про те, наскільки політичний чинник має бути присутнім у економіці, оскільки прояви такого впливу мають як позитивний, так і негативний характер. Історично доведено, що директивна економіка обертається зростанням тіньового сектора, дефіцитом товарів, втратою економічної зацікавленості та зрештою – кризою суспільної системи. Відповідно, об'єктивною є необхідність регулювання економічних відносин з метою запобігання їх негативним проявам.

Базовими механізмами непрямого впливу на ринок праці є формування і постійне вдосконалення законодавства у сфері регулювання зайнятості та соціально-трудовах відносин, зокрема щодо визначення мінімальних соціальних гарантій і правових норм поведінки суб'єктів ринку праці, регламентації діяльності державної служби зайнятості тощо.

Висновки. Структурні трансформації ринку праці відбуваються у загальному контексті суспільного розвитку під дією множини екзогенних та ендогенних чинників, які тісно пов'язані між собою та у взаємозв'язку здатні посилювати або зменшувати вплив на ринок праці. Водночас варто враховувати, що внутрішні чинники здебільшого визначають основні тенденції розвитку ринку праці, у той час як зовнішні можуть призводити до певної невизначеності, оскільки важко спрогнозувати ймовірність відносного прискорення або гальмування економічного розвитку внаслідок зміни правил гри на глобальному ринку.

Сучасні трансформаційні перетворення ринку праці України відбуваються в умовах модернізації всіх сфер суспільного життя та пов'язані з процесами становлення економіки постіндустріального типу, що супроводжуються прискореною інформатизацією суспільства, посиленням ролі соціальних критеріїв у його розвитку та диверсифікацією зайнятості. Національна економіка досі характеризується наявністю системних диспропорцій, що пояснюються домінуванням її сировинної складової та знеціненням інтелектуальної праці. Передумовою подолання цих диспропорцій мають стати структурні зрушення економічної системи, зокрема у споживчому попиті, змісті та характері праці, структурі капіталу та обсягу виробництва.

Вирішення соціально-економічних проблем, пов'язаних зі структурною трансформацією економіки та ринку праці у тому числі, досягатиметься лише за умови узгодження системи прямих і непрямих методів державного регулювання. Зокрема, запобігання негативних проявів структурних трансформацій ринку праці сприятимуть такі заходи: модернізація системи професійної освіти; забезпечення соціальних гарантій населення; створення передумов розвитку шостого й сьомого технологічних укладів економіки; перерозподіл суспільного багатства на користь інтелектуальної праці; підтримка зростання ділової активності підприємств, які створюють високоприбуткові, наукомісткі робочі місця та інвестують у людський капітал.

Список використаних джерел

1. Єрохін С. Технологічні уклади, динаміка цивілізаційних структур та економічна перспектива України / С. Єрохін. – Режим доступу : <http://www.soskin.info/ea.php?pokazold=20060102&n=1-2&y=2006>

2. Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості : Національна доповідь / кер. авт. кол. Е. М. Лібанова ; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи. – Умань : Вид. –поліграф. центр «Візаві», 2012. – 412 с.
3. Все про рідну Україну! – Режим доступу : http://discoverukraine.org.ua/u_top_30_m_st_sv_tu_z_katastrof_chno_skorochu_t_sya_naselenn.html.
4. Maddison A. The World Economy: Historical Statistics / Maddison A. – Paris: ОЕСД, 2003. – 274 р.
5. Морозова Г. Ф. Здоров'є человека в свете экологии / Г. Ф. Морозова // СОЦИС. – 1994. – № 11. – С. 3–15.
6. Позняк О. Соціальні наслідки Євроінтеграції України. Міжнародна міграція / Позняк О. – К. : Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2012 – 18 с.
7. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2012. – 404 с.
8. Вишневская Н. Т. Либерализация внешней торговли и рынок труда: исследования и опыт зарубежных стран / Н. Т. Вишневская. – М. : МГУ ВШЭ, 2003. – 38 с. – (Препринт / Государственный университет – Высшая школа экономики, WP3/2003/01).
9. Успіх розвитку української економіки лежить в області високих технологій. – Режим доступу : <http://www.uspp.org.ua/news/3621.uspikh-rozvitku-ukrainskoi-ekonomiki-lezhit-v-oblasti-visokikh-tehnologiy.htm>
10. Инвестиции в китайский IT-сектор будут расти на 8% в год. – Режим доступу : <http://itexpert.org.ua/tehnika/item/19814-investitsii-v-kitayskiy-it-sektor-budut-rasti-na-8-v-god.html>.

Ільч Л. Н. Эндогенные и экзогенные детерминанты структурных трансформаций рынка труда на современном этапе его развития.

Рассмотрены теоретические аспекты анализа трансформаций рынка труда. Исследовано взаимовлияние факторов внешнего и внутреннего порядка, обуславливающие структурные трансформации рынка труда, и предложены меры по минимизации их отрицательных последствий.

Ключевые слова: рынок труда, индустриальная и постиндустриальная экономика, структурная трансформация, детерминанты структурных трансформаций.

Ilyich L. M. Endogenous and Exogenous Determinants of Labor Market Structural Transformations at the Present Stage of its Development.

The theoretical aspects of the analysis of the transformations of the labor market are considered. The mutual influence of factors external and internal order, conditional on the structural transformation of the labor market is investigated, and measures to minimize their negative effects are proposed.

Key words: labor market, industrial and post-industrial economy, structural transformation, determinants of structural transformations.

Надійшло 05.12.2013 р.